

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

SAYI : 9

KAYSERİ — 1996

I- GİRİŞ

Türk Halk Edebiyatı'nın temel kaynakları söz konusu edildiğinde ilk akla gelen sözlü ve yazılı kaynaklardır. Sözlü kaynaklar, folklorik bilgileri çağlar boyunca nesillerden nesillere aktarana gelen kişilerdir. Yazılı kaynakların çeşitleri çoktur. Bunlardan bazı :

Menâkıbnâmeler, vilâyetnâmeler, surnâmeler, rûznâmeler, gazavatnâmeler, dârnâmeler, vefatnâmeler, şer'iyeye sicilleri, suparalar, (si-pâreler), şiir mecmuaları ve cönklerdir.

Halk Edebiyatı'nın yazılı kaynaklarından biri hattâ bence birincisi sayılan cönklerden birini sunmaktan mutluluk duymaktayım. Çalışmamıza konu olarak seçtiğim "Mustafa Yazıcı'nın Cönkü'ne geçmeden önce cönk kelimesi üzerinde kısa da olsa durmak istiyorum.

1. Halkımızın "sığır dili dana dili" diye adlandırdıkları "cönk" kelimesi uzak doğu ülkeleri menşeyli olduğu söylenirse de Veled Çelebi (İzbudak), Türk Dili Lugatında Türkçe "tesbit etmek, derlemek, ciltlemek" anlamına gelen "cönemek, cönlemek, cünlemek" fiilerinden türemiş bir isim olduğunu ileri sürmüştür. Bu konuyu dilcilerimize bırakarak cönklerin tetkikine geçecek olursak, cönkleri genel olarak iki kısımda incelemek gerektiği düşüncesindeyim. Şöyle ki :

- a) Cönkleri şekil bakımından ele almak ve tanıtmak.
- b) Cönkleri muhtevâ bakımından ele almak ve tanıtmak.

Cönkleri ilk bakışta ince uzun, ensiz bloknot gibi olduğunu görürüz. Okumak istediğimiz zaman uzunlamasına açılan yazıları yukarıdan aşağı, sağdan sola yazıldığını fark ederiz. Cönklerin çoğunluğu iyi işlenmemiş derilerle kaplıdırlar. Ciltlenme yönünden de özen gösterilmiş olanları pez azdır. Çok okunup elden ele geçmelerinden, ciltlenmede titiz davranılmadığından dolayı çoğu eskimiş ve kolayca yıpranmışlardır.

Cönklerin boyutları oldukça değişiklik göstermektedir. 5x10, 15x23 cm boyutlarından daha değişik olanları mevcuttur. Cönklerin varak (yaprak) sayısı da çok değişiktir. 30 ilâ 200 arasında rakamlarla ifade edilebilir.

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Cönklerde kullanılan kağıtlar eski asırlarda daha sağlam hatta âharlı, möhrelî olduğu halde yakın zamanlara gelindikçe iyi işlenmemiş kirli ve kaba kağıtların, bazanda değişik bir kaç renkten oluşan kağıtların kullanıldığı görülmektedir.

Cönkler yazı ve imlâ bakımından da incelendiğinde, hemen bütün cönkler okunması güç, iyi olmayan bir yazıyla yazıldıkları, bu yazılardan en çok nesih kırması, ta'lik kırması ve bozuk bir rık'a görülür. Bunların yanında yazı ve imlası çok güzel, cilti mükemmel, şemselî, şirazeli, köşebentli olanları az da olsa bulunmaktadır.

b) Muhteva bakımından cönkler, kendi çapında birer antoloji durumundadırlar. Bu yönüyle yüklü bir gemiye benzerler. Çoğunluğu âşıklara ait şiirler, dualar, büyücülükle ilgili notlar, her derde deva olduğu iddia edilen macunlar, ilaç tarifleri, cönk sahibini ilgilendiren doğum, ölüm tarihleri, alacak verecekliğin isimleri ve miktarları, anonim türküler, mânîler, ilâhiler, bilmece, bulmacalar, atasözleri, hâdis ve âyet mânâları, önemli tarihler sel, kıtlık, zelzele çekirge istilası, sevilen âlimlerin, şeyhlerin ölüm tarihleri, memleketi ilgilendiren padişah'ın, vezirin tahta çıkışı, işbaşına gelişi, harblerin başlama ve zafer tarihleri gibi bir çok konuyla ilgili pek çok şeyi barındıran eserlere gemi mânâsına "cönk" denilmiştir.

II- ŞİŞMAN-ZÂDE MUSTAFA YAZICI CÖNKÜ

Çalışmamıza konu olan cönk, düz siyah meşin ciltli, 22x9.5 cm boyutlarında bir kapak yaprağı ve 36 yazılı yaprakla ikisi boş 38 yapraktır. Bir başında yaprakların ekli ve ensiz olan tarafından başlayarak yazılmış şiirler 30 yaprak sürüyor. Cöngün öteki başından başlayarak yazılmış şiirler ikisi boş sekiz yaprak sürüyor.

Şiirlerden bazılarının altında 1265 tarihi bulunduğu gibi cönk yazarı tarafından 24/A yaprağında "hâlen Ortahisar karyesi sâkinlerinden Şişman-Zâde İbrahim Ağa'nın oğlu Mustafa Yazıcı'nın bu cönk kimesne mânî olmaya ve's-selâm" notu yazılıdır.

Cönkte kullanılan yazı "Nes-ta'lik" bazı şiirlerde "Rık'a" ile yazılmıştır. Cönkün esas cilt kapağı olmayıp, sonradan ciltlendiği kağıtlarının hem eninden ve hemde boyundan kesildiği, şimdiki cildin cöngüye büyük geldiğinden anlaşılmaktadır. Hatta bazı şiir başlıkları bile bu kesilmeden zarar görmüştür.

III- YAPRAK SIRASINCA CÖNKTE ŞU ŞAİRLERİN ŞİİRLERİ VAR :

Şem'î : Yaprak 1/A. "Sana" redifli Gazel. 14/B,15/AB "Bulunmaz" redifli 19 kıt'a, Destan.

Nahifî : Y.1/B, "İkiden biri" redifli, Koşma.

Gülzâyî : Y. 2/A, "Oldum" redifli Koşma.

- Âşık Ömer** : Y. 2/B, "...mak nedir" redifli Koşma. Y. 3/A, "Haber ver" redifli Koşma. Y. 18/AB "Benimdir" redifli Destan. Y. 20/B-21/A "e... nı" redifli Destan.
Y. 24/B. "Seyrettim" redifli Destan. Y. 26/AB. "Bilmez mi bilir" redifli Koşma. Y. 30/A. "Vermem ben seni" redifli Koşma.
- Nesîmî** : Y. 3/B. "Yıkma gönlün kimsenin" redifli Divan.
- Kul Osan** : Y. 3/B-4/A. "Olmaz mı" redifli Koşma.
- Methî** : Y. 4/AB. "Yıkma kalbin kimsenin" redifli Gazel. Y. 4/B. "Elbette bir vakit" redifli Gazel. Y. 5/AB. "Dünyaya bir geldi" Gazel.
- Şerifî** : Y. 6/A. "... Beni bend etmiş" redifli Koşma.
- Gevherî** : Y. 6/B. "Efendim" redifli Koşma. Y. 7/A. "...larda" redifli Koşma.
Y. 9/AB. "Düştü gönlüm" redifli Koşma, Y. 9/B. "Eyle bâri" redifli Koşma. Y. 29/B. "...nin olsun" redifli Koşma.
- Sâkî** : Y. 6/B-7/A. "İdindi" redifli Koşma.
- Kâmilî** : Y. 7/B. "Dimişler" redifli Koşma.
- Cüdât** : Y. 7/B-8/A. "Dimiş" redifli Koşma.
- Mahfî** : Y. 8/A. "İster" redifli Koşma, Y. 10/B. "Vir" redifli Koşma.
- Gülşânî** : Y. 8/B. "Yolvir varayım" redifli Divan.
- Remzî** : Y. 9/A. "Bu" redifli Gazel.
- Bahrî** : Y. 10/A. "Nice oldu" redifli Destan. Y. 13/B-14/A. "Nice oldu" Destan.
- Afûrî** : Y. 11/B. "Değer gözlerin" redifli Koşma.
- Şevkî** : Y. 13/A. "Olur" redifli Türkü.
- Köroğlu** : Y. 17/B. "Kırat gel" redifli Türkü.
- Lüccelî** : Y. 22-23/A. "...nı" redifli 23 Kıt'a Destan.
- Seyrânî** : Y. 25/A. "...z yün" redifli Koşma.
- Derviş** : Y. 25/B-26/A. "Arzular" redifli Destan.
- Kâtibî** : Y. 28/B-29/B. "Ey güzel senden" redifli Koşma.
- İbretî** : Y. 29/A. "... Gönül" redifli Koşma.
- Nisârî** : Y. 30/A-31/B. "...nı" redifli Destan.
- Mustafa** : Y. 32/B. "Güldedir" redifli Koşma.
- Âşık Cârî** : Y. 34/AB. "Muhammed" redifli İlahî-Koşma.

Yunus : Y. 34/B-35/A. "Allah" redifli İlâhî. Y. 35/AB. "Garip garip ötme bülbül" redifli İlâhî. Y. 36/A. "Görsün Muhammed" redifli İlâhî. Y. 36/B. "Vakti sehir oldu" redifli İlâhî.

Gülzârî : Y. 37/B-38/AB. "Ağladı" redifli 15 Kıt'alık Ağıt.

V- ŞAİRLERİN İSİMLERİNİN ALFABETİK SIRASI :

İçindekileri sırayla gösterdiğimiz bu cönkte 28 şâirin adı vardır. Bunları Alfabetik olarak bir sıraya dizersek şöyledir :

Afurî, Bahrî, Cârî, Cüdâî, Derviş, Gevherî, Gülşânî, Gülzârî, İbretî, Kâtibî, Kâmilî, Kul Osman, Koroğlu, Lücceî, Mahfî, Methî, Mustafa, Nahifî, Nisârî, Remzî, Sâkî, Sevdâî, Şem'i, Şerifî, Şevkî, Âşık Ömer, Yunus Emre gibi halk şâirlerinin çok tanınmış olanları yanında az tanınmış veya hiç bir yerde şimdiye kadar ismi geçmemiş olan şâirlerin isimleri bu cönkte geçmekte...

VI- CÖNKTE GEÇEN ŞAİRLERİN ŞİİRLERİ VE ŞİİR TÜRLERİ :

Cönkün Muhtevasına baktığımızda ve tür olarak sıraladığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkar :

1. *Türküler* : Bunlardan üçü Anonim biri de Koroğlu'na ait olduğu ve cönkteki varak sıralamasında 11/A, 11/B, 13/A ve 17/B' varaklarında olduğu görülür.

2. *İlâhîler* : Bunların toplamı altı olup, biri Âşık Cârî'ye ait, diğerleri ise, Âşık Yunus'undur. Cönkün varak sıralamasında 33/A, 34/Ab, 35/AB, 36/A, 36/AB' yapraklarında olduğu görülür.

3. *Koşmalar* : Cönk içinde en çok olan şiirler koşmalardır. Bunların sayısı 27'dir. 3 koşmanın yazarı belli değildir. Cönkteki yazılı başlıklarından hareket ettiğimiz için bunlara türkü demeyi uygun bulduk. Yazarları belli olanların 5'i Âşık Gevheri; 4'ü Âşık Ömer, 2'si Âşık Mahfî'ye ait olmak üzere, Mustafa, İbretî, Kâtibî, Seyrânî, Nahifî, Gülzâyî, Kul Osman, Şerifî, Sâkî, Kâmilî, Cüdâî, Afûrî, Şevkî'de birer koşma ile cönkte yer almaktadırlar. Koşmaların cönk sıralamasında 1/B, 2/AB, 3/AB, 4/A, 6/AB, 7/A, 8/A, 9/AB, 10/AB, 11/B, 12/B, 13/A, 25/AB, 28/B, 29/AB, 30/A, 32/B, 33/B, 34/AB, 37/A.

4. *Destanlar* : Cönkte koşmalardan sonra sayı bakımından ikinci sırada olan destanlardır. Bunların sayısı 15'dir. Destanların isimleri, "Destan-ı Tukaf", Âşık Bahrî tarafından yazılan destan 6-19-25 Kıt'adır. "Destan-ı Kıyamet" Âşık Şem'inin olup, ilik olarak burada geçmektedir. 19 kıt'a. "Destan-ı Yer Gök", Âşık Ömer tarafından yazılan bu destan 16 kıt'a'dır. "Destan-ı Kurd Ali Paşa" bu destan da Âşık Ömer'in olup, 17 kıt'a'dır. "Destan-ı Yusuf Paşa" Lücceî tarafından yazılan destan 23 kıt'a'dır. "Destan-ı Seyahat" Âşık Ömer'in olup, 8 kıt'a'dır. "Destan-ı Mehmed Ali Paşa"

ismini taşıyan "Moskof kralı" redifli bu destanın yazarı belli değildir. 19. "Destan-ı Tâhir Paşa" Âşık Nisârî tarafından yazılan bu destan 21 kıt'a'dır. "Destan-ı Derviş" yazarı Âşık Derviş olup, 10 kıt'a'dır. "Destan-ı Mahmud-2" bu destanı 2. Mahmud'un ölümünde Âşık Gülzârî yazmıştır, destan 15 kıt'a'dır.

Bu destanların yanında Ürgüp Zelzelesi için yazılmış üç destan daha vardır ki, bunların yazarları belli değildir. Destanın birinde 1265 tarihinde zelzelenin vuku bulunduğunu yazmaktadır. Bu duruma göre cönkteki destanlardan ikisini Âşık Ömer, Âşık Bahrî, Âşık Şem'î, Âşık Lücceî, Âşık Derviş, Âşık Nisârî, Âşık Gülzârî yazmış bulunmaktadır.

Cönk yaprak sıralamasına göre destanlar 13/B, 14/AB, 15/AB, 16/AB, 17/A, 18/AB, 19/B, 20/B, 22/A, 24/AB, 25/B, 26/AB, 28/B, 30/B, 31/B, 37/B, 38/AB, yazarı belli olmayan Ürgüp ile ilgili destanların varak sırası : 15/B, 17/A, 24/B-25/A'dır.

5. *Gazeller* : Cönkteki gazellerin sayısı beş olup, yazarları Şem'î, Nesimî, Methî, Kâmilî ve Cüdâî'dir Gazellerin varak sıralamasında 1/A, 4/AB, 4/B, 7/B, 8/A olarak göze çarpar.

6. *Naat-ı Şerif* : Cönkte Nâat olarak sâdece Yeşilhisar şâirlerinden olan Gülşânî yazmıştır. Varak sıralamasında 8/B'dedir.

7. *Divan* : Cönkte bir de divan vardır ki, bunu da Nesimî yazmış olup, varak 3/B'de bulunmaktadır. Bu şiirlerin dışında 19/A, 32/A da boştur.

VII- CÖNKTEKİ ŞÂİRLERİN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER :

İlk olarak türkülerden başlamak istiyorum. Sizlere sunmak istediğim türkü meşhur Koroğlu'na ait iki türküdür. Cönkteki ismi "Kırat"

Acem illerinde bir kırat gördüm
Alma gözli kız perçemli kırat gel
Yazık düşmüş bir kötünün eline
Alma gözli kız perçemli kırat gel

Salt gümüşten döğdüreyem nalını
Üç kız ile dokutayım çulunu
Çamlıbele uğradayım yolunu
Alma gözli kız perçemli kırat gel

* * * * *

İnişe inince keklik sekişli
Yokuşa gidince tavşan büküşli
Üsküf'den aldırılmış şahin bakışlı
Alma gözli kız perçemli kırat gel

2. Bizim tekkenin erleri
Koçakları cömert olur
Alır şikarını virmez
Gene merd oğlu merd olur

Tekkenin yurdu yurd olmaz
Çekdiği hicran derd olmaz
Çakal eniği kurt olmaz
Aslı kurt oğlu kurd olur

Arab atı meydan hövücü
Kıratdır düşman kovucu
Dünyada yiğit soyucu
Koroğlu gibi merd olur. 1265.

İlâhiler denilince ilk akla gelen Âşık, hiç şüphesiz **Yunus Emre** hatıra gelir. Çünkü **Yunus Emre** mahlaslı İlâhiler yanında **Âşık Cârî**'nin sekiz bentlik bir ilâhisi vardır. Bu ilâhide :

Mağrifet sahibi Cenâb-ı Bârî
Muallakda koma ben günahkarı
Adı Şefaatin Âşık-ı Cârî
Virdimin devası nur-ı Muhammed

diyerek mahlası yanında adının da Şefaatin olduğunu açıklamıştır.

Koşmalardan da bir kaç örnek vermek gerekirse **27 koşmadan** hangisini burada okumak gerektiğinde cidden tereddüd etmekteyim. Çünkü koşmaların hepsi birbirinden güzeldir. Halk şâirlerinin en büyüklerinden **Âşık Ömer**, **Âşık Gevherî**, **Âşık Seyrânî** gibi âşıkların yanında az tanınmış veya tanınmamış olan şâirlerin de koşmaları bu cönkte yer almıştır. Biz hiç tanınmamış olan şâirlerin şiirlerinden bir kaç bent okumakla yetineceğiz.

Bülbül güvenecek bir büyük dal yok
Söyleyecek söz çok söyleyenler yok
İller zerbab giyer zerre sual yok
Bize gam hırkasın yasağ idindi

Çekdiceğim bir ikrarsız belası
Çokdan belli buldum başım çaresi
Sâfi terk eyledi kendi sadası
Vardı gurbet ile o bağ idindi

Şerifi de sevgilisinin benlerini methederken şöyle demektedir :

Dilber benlerinin medhin eyleyim
Siyah benler du-cihanı bend itmiş
Bir benin kaşınan göz arasında
Bir benin de ak gerdanı bend itmiş

Bir benin zabt etmiş güli gürcistan
Bir benin zabt etmiş hindi hindistan
Bir benin zabt etmiş çöl arabistan
Bir benin de tatar hanı bent etmiş

GEVHERİ

Devlet-i humâyı tutayım derken
Uçurdum şâhini yaz elden gitti
Cânâne ardından yeteyim derken
Yavı kıldım kendim saz elden gitti

Hasret ile dâim yanmada yürek esnasında zühre gelen teki tahrir-u tasdir eyledim. (34a-b)
Huda verdiğine kanaat gerek
Sînem delik delik tenimde felek
Çoğunu ararken az elden gitti

Bakmazsın ruz ü şeb âh-ı zarıma
Elüm ermez oldu kisb ü karıma
Bir de kara duman çokdü serime
Eyyâm-ı kış geldi yaz elden gitti

Gevherî'nin gel gör bakma işine
Çekdeğim gelmesün kullar başına
Kimse rahm eylemez gözüm yaşına
Ağlayı ağlayı göz elden gitti

SEYRÂNÎ

Bilür isen Leylâ ile Mecnun'ın
Gönülden gönüle çağır bulunur
Başıma lâle gibi dağ derunun
İlde nice yanmış bağır bulunur

Tecelliden dest-i Musâ ak olmuş
Asâsından derya iki şak olmuş
Kitabsız nebisiz Hakla hak olmuş
Anasından doğma sağır bulunur

İl seni götürse şâhin-veş elde
Yorulur Seyrânî kalursın yolda
Nefs-i emvariye taşıyan kulda
Lâbud kocunacak yağır bulunur

Sizlere sunmaya çalıştığımız bu cönkte 15 destan bulunmaktadır. Bu destanlardan üçü Ürgüp'te 1265 hicri, 1848 milâdî vuku bulan depremle ilgilidir. Kimin yazdığı açık

olarak bilinmeyen destanda, zelzelenin vuku bulduğu anda bir çok insanların kayalar altında kaldığı, onları kurtarmak için Ürgüp'te yaşayan Ermeni azınlığından Türklerin yardım istedikleri fakat Ermeni kaya ustalarının buna yanaşmadıkları ve kaçtıklarını destanda belirtmektedir.

Gören insanların heb akli şaşdı
Müdür Efendi bunda çevreye düşdü
Kayacı istediler kâfirler kaçdı
Ol zaman din-i İslâm geldi ulaşdı

Cönkte Konya'lı Şem'i tarafından yazılmış olan 16 bentlik Kıyamet destanı vardır ki, bu destan Sn. Fevzi Halıcı tarafından hazırlanmış olan Şem'i Divanında mevcut değildir. "Bulunmaz" redifli destanın mahlas kıt'ası :

Şem'i'ya bak aslı var mı dünyanın
Ne evlâd ayalın ne bir eşyânın
Bin ikiyüz kırkda çıkıdı destanın
Her şâirde böyle lisan bulunmaz

Cönkteki destanlardan biri de Âşık Ömer'in "Yer Gök Destanı" dır. 16 bentlik bu destan rahmetli Sadettin Nusret Ergun'un, Âşık Ömer divanında hem de Kayseri Râşit Efendi Kütüphanesindeki Cönkte 16 kıt'a olarak kayıtlıdır. Fakat Âşık Ömer'in bu meşhur destanını Sn. Doç.Dr.Op. Bedri Noyan "Ayaşlı Abdi Efendi Cöngünün tedkiki" başlıklı yazı ile Halk Kültürü 1984/ s. 101'de ilk beş kıt'asını aynen alarak beşinci bent'deki :

Yer dedi ki asla çekmem fırakı
Bende yanar evvel kavlı cırağı
Evliyalar enbiyalar durağı
Bunca kevn-i devran benimdir

deki ayrılık manasına olan "fırâkı" kelimesini şâir adı olarak alıp Fırâkı'nin yer gök destanı diye yayınlamıştır.

Cönkteki bir başka destan da yine böyle bir başka şâire mal edilmiştir ki, bu destan da "Destan-ı Tuhaf" dır. Destanı Tuhaf Türk Dili ve Edebiyat isimli lise kitaplarında Sn. Özdemir Sarıca, Mahir Ünlü, Ömer Özcan tarafından Selîmî isimli bir halk şâirine isnad etmişlerdir. Bu destan cönkte Karşlı Âşık Bahri'nin olarak kayıtlıdır. İlk bendi ve son bendi şöyledir :

Gurbet ilden geldim malım sormaya
Eşyalarım yalan yazan nicoldu
Şimdi ben razıyım şer'a durmaya
Kedi kırpısı deri derman nicoldu

Bahriyayım malım aldı alanlar
Eşyamı bulurlar bunda olanlar
Doğrusun söylesin bir bir bilenler
Asılsız fasılsız yalan nicoldu

Cönkte bir başka destan da "Tahir Paşa Destanı" Nisârî isiminde bir şâir, Tahir Paşa ile İngilizleri karşılıklı olarak söyleştirir. Bu destan bir kıta eksiğiyle rahmetli Câhit Öztelli Uyan Padişahım kitabında Âşık Neş'etî'ye kayıt etmiştir. Bilindiği üzere bu destan Navarin Faciasını anlatmaktadır.

1821'de İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları Navarin'de Tahir Paşa ile Muharrem bey kumandasındaki altmış parçalık Türk Donanmasını ateşe verdiler ve sekiz bin Türk askeri burada şehid edildi. Cahit-Öztelli kitabında olmayan, Cönkte bulunan kıt'ayı ve mahlas kıtayı burada takdim ediyorum :

İngiliz der ki oldu olacak
Daha başımıza neler gelecek
Ben de sandım dünya bana kalacak
Bu dünya kalmamış Sultan Süleyman'a

Nisârî der ki eyledim destan
Bu destanı söylemekten meram
Sene bin ikiyüz kırk üçde tamam
Yazsunlar tarihin hece taşına

* * * * *

Neş'etî der Yâ Rab cûd ile kerem
Bu cengi dâsitân etmeye meram
Sene bin ikiyüz kırk üçde tamam
Yazın bu tarihi kalsın nişâne

Bu kıta Cahit Öztelli'nin

kitabında mevcut değildir.

Cönkte bulunan bir başka Destan da "Yusuf Paşa Destanı"dır.
Bu destanda Fransızlarla Yusuf Paşa'nın Atışmalarını dile getirmektedir.

Bilindiği gibi Napolyon Mısır'dan kaçtıktan sonra yerine bıraktığı general Kleber Türklerle bir anlaşma imzalayarak üç ay içinde Mısır'ı boşaltmaya varmıştı. Buna rağmen her ihtimale karşı **Sadrâzam** ve **Serdâr-ı Ekrem** Kör Yusuf Ziya Paşa 40-60 bin kişilik bir ordu ile **Gazzeye** gelmişti. Bu destan 12 Ocak 1971 yılında Hayat Tarih Mecmuası'nda 17 bent olarak Cahit Öztelli tarafından Uyan Padişahım kitabında da 17 bent olarak yayımlanmıştır. Söz konusu destan bu cönkte 6 bent fazlasıyla 23 benttir.

Dinleyin ağalar tarif edeyim
Bu Mısır'ın cengi Arabistanı
Bizim için bir hoş tarif edeyim
Dinleyin ahbablar bu destanı

diye başlayan bu bent diğer yayımlanmış destanlarda mevcut değildir. Son mahlas bent, hem cönkte ve hem de diğer yayımlanmış olan destanlarda aynıdır :

Lücceî medhini eyledi takrir
Dilerim Mevlâ'dan ola dest-i gir
Var mıdır böyle bir âl-i şan vezir
Bu devr-i zamanın bir kahramanı

Cönkte bulunan ilgi çekici bir destan da **Karaosman oğlu ile Ali Paşa Destanı**'dır.

Bilindiği üzere Karaosman Oğulları 17. y.y. da Saruhan bölgesinde türemiş bir derebeyi ailesidir. Fakat bu derebeyi aynı zamanda devletin emirlerine de uymaktadır. Mehmed ve Ömer Ağalar olmak üzere iki kardeş olan bu derebeyleri 1787 Rus savaşına katılarak büyük yararlıklar göstermişlerdir. Daha sonra Alemdar'ın sadareti zamanında İstanbul'da toplanan âyan ve derebeyler ile birlikte "Sened-i İttifak" ı imzalamıştır. Ayrıca 1809 Rus Savaşına asker göndermiştir.

Adı geçen destanda Karaosman Oğlu olarak anılan **Hacı Ömer Ağa**'dır. Destanda adı geçen Alû Paşa da Anadolu Beylerbeyliği yapmış ve Vidin Muhafızlığı yapmış olan **Ali Paşa**'dır. Azledildikten sonra Çermen Sancağına atanmış, daha sonra Anadolu Beylerbeyliği verilmiş, uslandırdığı eşkiyayı da maiyetine almış, fakat bu adamlar Paşa'nın kapısı halkı olunca oraya buraya saldırmaya başlamış, bu yüzden Gelibolu'da durması emir edilmiş olduğu halde, emri dinlememiş Anadolu'ya geçmiş, Edremit yöresinde yine halka zulüm yapmaları üzerine **Ali Paşa**'nın üzerine devlet **Karaosman Oğlu Ömer Ağa**'yı göndermiştir. Ömer Ağa'nın askerleri az olduğu için çarpışmada geri çekilmesine rağmen **Ali Paşa**'ya çok zayıf verdiği için Ali Paşa, daha sonra devletten affını dilemiştir. 1794.

Bu destan Prof.Dr. Faruk Sümer tarafından 1946 yılında Folklor Postası, sayı 17 haziranında 6 bent olarak yayımlanmış ve Cahit Öztelli tarafından da Uyan Padişah'ım kitabına olduğu gibi alınmıştır. Bu destan yayımlanmış olan yazılarda kimin olduğu da belirtilmemiştir.

Sizlere sunmaya çalıştığımız bu Cönkte aynı destanın tam metni 17 bentlik olduğu ve yazarında **Âşık Ömer** olduğu anlaşılmaktadır. Burada çok enteresan bir durum daha vardır ki, bu da **Âşık Ömer**'in her iki tarafı da aynı tuttuğu ve hiç bir taraftan olmadığı görülüyor. Bazı kaynaklarda **Âşık Ömer**'in **Aydın**'lı olduğu iddiası bu destanda açıklığa kavuşuyor. Şâirin **Aydın**lı olmadığı ancak **Aydın**'da bulunduğu bâriz bir şekilde ifade ediliyor :

Sefil Âşık Ömer gurbet illerde
İki arslan medhini ider dillerde
Uzak değil dahi yakın yerlerde
İkisi bir akran geldi baş başa

Cönkte bir başka destan da "**Ali Paşa Destanı**" bu destanda **Moskof** kralına meydan okumaktadır. Destanın yazarı belli değildir. Buradaki **Ali Paşa** herhalde **Mehmed Ali Paşa** olsa gerektir. Ezelî ve ebedî Türk düşmanı olan **Moskof** kralına meydan okuyan şâir her kimse şuurlu ve kültürlü biridir. Türk âleminin millî ülküsü olan "**Kızılelma**" yı biliyor ve şiirinde, destanında kullanıyor. 19 bentlik olan destanın son bentinde mahlas olmadığı ve fakat Türk ülküsü olduğu görülüyor :

Eğri kılıç durmaz oldı kınında
Sana bir yer yokdur özün ilinde
Mehdilik yok asla benim soyumda
Sürerim "**Kızılelma**" ya **Moskof** kralı

Kızılma : Bilindiği gibi, Osmanlı ordularını uzak çephe savaşlarına özendirmede gösterilen simgesel hedef. İlk zamanlarda ülkünün hedefi **İstanbul**, daha sonra **Roma** 16. y.y. da da "Bec kızılması" adıyla Viyana hedef gösterilmiştir. Padişahların yeniçerileri savaşa özendirmek için "Kızılma" da buluşalım parolası kullandıkları ileri sürülürdü. Moskova'da Kızılma olmuştur. Yeniçeriler arasında sık sık söylenen şu anlamlı sözler bu idealin ne kadar yaygın olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Testiye kurşun sıkar
Keçeye para sallar
Kızılma ya dek gideriz

Veya : Kızılma kapusun fetheder iken nacağı
Ne revadır bozula bu Hacı Bektaş ocağı

mısraları yer almaktadır.

Cönkte geçen bir başka destan da **2. Mahmud**'un ölümü ile ilgilidir.

Tutup Hakkın ulu emrin gitdiler
Etrafında yüzbin tevhid itdiler
Varup mahalline teslim etdiler
Dirilince cümle ihvan ağladı

bent'i ile başlayan destan 15 bent olarak devam eder ve mahlas kıtada :

"Gülzârî fehmeyle devr-i cihanı
Evvel budur kıyametin nişanı
Hak alır elbetde virdiği canı
Bâki değil çok kahraman ağladı"

bent'i ile son bulur.

NETİCE :

Netice olarak şunu söylemeliyiz ki, Cönkler Halk edebiyatımızın temel taşlarından biridir. Onları tozlu topraklı yerlerden çekip almak kemiricilerle, yabancılara satıcıların elinden kurtarmak, kendi kaderine ve nisyana terk etmemek, her aydın ve edebiyat severlerin görevi olmalıdır. Cönkler burada olduğu ve açıkca görüldüğü gibi bir çok yeni şâirlerimizi veya eski şâirlerimizin bilinmeyen yeni şiirlerini bağrında barındırdığı gibi, bir çok tarihi olayların sırlarını da kalbinde saklamaktadır.